

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ρ. ΠΑΥΚΑΒΙΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Χαράσσοντες τὰς συντόμους ἴδε γραμμὰς δὲν ἀξιῶμεν ὅτι διατρίβουμεν, ὡς ἔδει, περὶ τὸν χαρακτῆρισμὸν τοῦ ἀνδρὸς εἰς ὃν ἀφορῶσιν αὐταί, οὐδ' ὅτι ἐν ἀπλῶ σημειώματι δυνάμεθα νὰ περιλάβωμεν εἴκοσι καὶ πλέον ἐτῶν διπλωματικὴν ἐργασίαν, ἡμίσεος περίπου αἰῶνος ποικίλην καὶ πολύσημον φιλολογικὴν παραγωγὴν. Εὐτυχεῖς θὰ λογισθῶμεν μόνον ἂν αἱ παροῦσαι γραμμᾶί χρησιμεύσωσιν εἰς τοῦ μέλλοντος τὸν κριτικὸν ὡς ἀφετηρία εὐρείας καὶ φιλολογικωτέρας μελέτης περὶ αὐτοῦ.

Qκ. Ῥαγκαβῆς ἐσπούδασεν εἰς στρατιωτικὴν σχολὴν, ἐξώσθη τὸ ξίφος τοῦ ἀξιωματικοῦ, ὑπῆρξεν ὑπάλληλος, ὑπουργός, πρέσβυς, καθηγητής, βουλευτής, ἀρχαιολόγος, ποιητής, λεξικογράφος, τεχνοκρίτης, μεταφραστής, ἐξέδωκε χρηστομαθείας καὶ μαθηματικὰ προβλήματα, συνέγραψε διηγήματα καὶ διδακτικὰ βιβλία, συνέταξε διπλωματικὰ διακοινώσεις καὶ εκπαιδευτικὰ νομοσχέδια, ἀνεμίθθη εἰς τὰ ζητήματα τοῦ πνευματισμοῦ καὶ εἰς θεατρικὰ ζητήματα, ὑπῆρξεν ὁ μᾶλλον πολυγράφος, ὁ μᾶλλον γαλλικέντερος, ὁ ἐγκυκλοπαιδικώτατος καὶ ἐφευρετικώτατος καὶ εὐφρέστατος λόγιος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος· ἀλλὰ παρὰ πᾶσαν τὴν πολλὴν περὶ πλείστα ἐκσχόλησιν καὶ ὑπὲρ πᾶσαν ἑτέραν ιδιότητα αὐτοῦ ὁ Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς εἶναι ὁ κατ' ἐσχόλην φιλόλογος, ἢ ἀκοιθέστερον εἰπεῖν, ὁ λογοτέχνης, ὁ μεριμνῶν οὐχὶ μόνον περὶ τῆς ὕλης, ἀλλὰ καὶ τοῦ εἶδους τῶν λόγων αὐτοῦ, ὁ τῆς φαντασίας τὰ ἰνδάλματα καὶ τῆς καρδίας τὰ αἰσθήματα εὐφραδῶς ἐκφράζων καὶ καλλιτεχνικῶς ἐξωτερικεύων, ὁ τὸ Πάριον μῆραρον διαπλάττων εἰς ἀγαλμάτια, οὐχὶ μὲν πάντοτε ἄρτια καὶ ἀψογα τὸ κάλλος, ἀλλὰ πάντα φέροντα τὴν σφραγίδα τῆς χάριτος καὶ ιδιοφυίας αὐτοῦ. Ὡς καλλιτέχνης τοῦ λόγου οὐδέποτε λησμονεῖ ἑαυτὸν ἐν οἰκλήποτε συγγραφῇ, ἔστω καὶ περὶ ἄμουςα καὶ πεζὰ διατριβούσῃ, κατορθῶν ἀείποτε νὰ περιβάλλῃ πᾶσαν ιδέαν διὰ τῆς ἐσθῆτος τοῦ καλοῦ. Καὶ ἐν τοῖς οὐσιαστικαῖς καὶ ἐπιστημονικοῖς πονήμασιν αὐτοῦ ὑποφαίνεται ἔτι ὁ πρὸς τὴν μορφήν ἔρωσ τοῦ συγγραφέως. Ἀνάγνωτε τὴν δίτομον «Ἱστορίαν τῆς Καλλι-

τεχνίας»· αἱ πλεῖσταί τε σελίδες αὐτῆς, γεγραμμέναί εἰς τὸ διανθῆς τοῦ συγγραφέως ὕφος, δὲν διερμηνεύουσι μόνον τὰ μυστήρια τῆς ἀρχαίας τέχνης, ἀλλὰ — τοῦτου πολὺ περισσώτερον — εἶναι τοσοῦτον ἀρμονικαὶ καὶ εὐτεχνοί, οὐχὶ μετὰ γνώσεως μόνης, ἀλλὰ καὶ μετ' αἰσθημάτων ἀποκαλύψαι αὐτῶν, κινεῖται καὶ ἀκουσίως τὴν σκέψιν, ὅτι σοφώτερος τοῦ σοφοῦ ὁ πρὸς τῇ γνώσει τῆς σοφίας τὴν τέχνην τοῦ λόγου ἐνῶν.

Ὁ ἐπιθυμῶν νὰ σχηματίσῃ ἰδέαν τοῦ πνεύματος δι' οὐ εὐνοῦς ἢ φύσις ἐπρόικτε τὸν κ. Ῥαγκαθῆν, ὡς ἀναδρομῆς εἰς τὴν μακρὰν περίοδον τοῦ διπλωματικοῦ αὐτοῦ σταδίου, ἧτις εἶνε γόνιμος εἰς περιέργους λεπτομερεῖας καὶ χαριέστατα ἀνέκδοτα, τῶν ὁποίων ἦρωσ εἶνε ὁ κατὰ τὸν Τανταλίδην «τοσοῦταίος τὸ σῶμα καὶ τηλικούτος τὴν φαντασίαν.» Κρίνομεν ἄσκοπον νὰ ἀναγράψωμεν ἐξ αὐτῶν καὶ τὰ χαρκτηριστικώτερα, διότι πάντα ἐπανειλημμένως ἀνεγράφησαν ὑπὸ τε τοῦ ἐγγωρίου καὶ τοῦ ξένου τύπου, κυκλοφοροῦσι δὲ ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. Ἄλλ' ὁ θέλων νὰ διακρίνῃ σαφέστερον καὶ ἀληθέστερον τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὡς φυλλολογήσῃ τοὺς δώδεκα ἢ δέκα τέσσαρας — μέχρι τοῦδε — τόμους τῶν «Φιλολογικῶν ἀπάντων,» ὡς ἐγκύψῃ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀσμάτων, τῶν εἰδυλλίων, τῶν δραμάτων, τῶν κωμωδιῶν, τῶν διηγημάτων, τῶν μεταφράσεων αὐτοῦ. Οὐδεὶς κίνδυνος πλήξεως ἐκ μονοτονίας· ἢ πικνυχισία, εἰς ἣν καλεῖ ὁ ποιητῆς, συνίσταται ἐκ ποικιλωτάτων ἐδασμάτων, ἀνομοιοτάτων τὸ πολὺ πρὸς ἕλληλα. Καὶ ἂν οὐδένα τίτλον εἶχεν ὁ κ. Ῥαγκαθῆς, εἰμὴ τὸν τοῦ ποιητοῦ καὶ διηγηματογράφου, πάλιν θὰ ἦτο ὁ πολυγραφώτερος, ἐγκυκλοπαιδικώτερος, ἐπινοητικώτερος καὶ εὐφρέστερος τῶν ἡμετέρων λογίων. Ἡ φαντασία του εἶνε πλήρης δόσεως . . . τυχοδιωκτικῆς. Ἡ ποίησίς του στερεῖται ἰδίου κόσμου, ἐρ' οὐ οἰκοδομοῦται καλλιᾶν ἀνέτως νὰ διατρίβῃ. Ἡ Μοῦσά του ἐνθυμίζει τὰς Ἀθιγγανίδας τοῦ Πούσκιν, αἵτινες περιπλανῶνται ἀπὸ τόπου εἰς τόπον, ἀνέστιαι καὶ ἀφρόντιδες, ἐμπνέουσαι τὸν ἔρωτα, ἀγαπῶσαι καὶ αὐταί. ἀλλὰ μεταλλάττουσαι τοὺς ἐραστὰς αὐτῶν, ὡς αἱ λοιπαὶ γυναικες τὰ ἐνδύματα.

Εἶνε ποιητῆς ὁ κ. Ῥαγκαθῆς, ἀλλὰ, πλεῖστον ἔτι, εἶνε εἰς ἐρασιτέχνης τῆς ποιήσεως· οἱ στίχοι αὐτοῦ ἐν τοῖς πλείστοις δὲν εἶνε ἀπόρροια τῶν αἰσθημάτων του· τούναντίον πολλάκις ὑπεδύθη ἀλλότρια αἰσθημάτων ἐπὶ μόνῳ τῷ σκοπῷ νὰ γράψῃ μελωδικούς στίχους καὶ νὰ περατάξῃ σπανίως ὁμοιοκαταληξίας.

Ἐκ τῶν κρυπτῶν τῆς τύχης μου ἀδύτων.

Φωνὴ μυστηριώδης ἀπεφάνθη

Εἰς τὴν καρδίαν, ὅχι τί ἠσθάνθη,

Τί δύνατ' ὅν νὰ αἰσθάνθῃ τῆ ἡ τ' ον

λέγει αὐτός ὁ ποιητὴς περὶ τῶν λυρικῶν ποιημάτων του.

Καὶ ἐν τῇ οἰσίσῃ καὶ ἐν τῇ μορρῇ τῶν φιλολογικῶν ἔργων αὐτοῦ ἡ αὐτὴ ἀσπάθεια ἐπικρατεῖ, ὁ αὐτὸς πόθος ἐκφράζεται, ἡ αὐτὴ ἀπόπειρα ἐπιναλαμβάνεται τῆς ἀπαύστου μεταλλαγῆς τῶν σκηνογραφικῶν, τῆς γνώσεως διαφορῶν ψυχικῶν καταστάσεων, τῆς θεραπείας ἀντικειμένων δογμάτων. Τὰ μελικὰ αὐτοῦ ποιήματα συνίστανται ἐξ ὕμνων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ᾠδῶν εἰς τὴν 3ην Σεπτεμβρίου, ἐξ ἐρωτικῶν ἁσμάτων, γεγραμμένων ἐπὶ γερμανικῶν μελωδικῶν, καὶ πολιτικῶν στίχων προωρισμένων διὰ τοὺς διανομεῖς τῶν ἐφημερίδων. Ὁ «Δῆμος καὶ ἡ Ἑλένη», ἀπόσπασμα ἐξ ἀορίστου καὶ ζοφεροῦ ἐν ἀνωμάλῳ γλώσσῃ ποιήματος, ἀναπολοῦν τὸν Βυρῶνσιον «Γχιανόρ», συναντᾶται ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ πρὸς τὸν «Διονύσου Πλοῦν», τὸ λελαξευμένον ἀρχαιοπρεπὲς ἀριστούργημα, τὸ ἐμπνευσθὲν ἐκ τῆς ζωφόρου τοῦ Λυτικρατείου μνημείου καὶ ἡ «Ταξιδεύτρια», περιπαθὴς δημώδης θρύλος ὀλιγόστιχος, γεγραμμένος κατὰ ζῆλον τῆς δημοτικῆς ποιήσεως, ἔπεται τῷ πεντακισχιλιοστίχῳ «Λαοπλάνω», ἔργῳ τῆς νεότητος τοῦ ποιητοῦ, ἐν ᾧ ἡ ρητορικὴ καὶ ὁ κόμπος ὑπερβάλλουσι τὴν ποίησιν καὶ τὸ αἰσθητικόν. Ὡς ἐπέλειπεν εἰς ἡμᾶς ὁ γῶρος, ἐκν ἐξετεινόμεθα εἰς τοιαύτας παραθέσεις πρὸς ἄλληλα καὶ τῶν λοιπῶν ἔργων τοῦ ποιητοῦ. Ἐν τοῖς δράμασιν αὐτοῦ μεταπηδᾷ ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς ἑλληνικῆς ἐπιναστάσεως εἰς τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν, καὶ ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν τῶν τριάκοντα εἰς τὰ Ἰωάννινα τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ, καὶ εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ὁ πατὴρ τῆς μεγάλης καὶ ἔμπνου καὶ διθυραμβικῆς «Παραμονῆς» καὶ τῆς «Δίος ἐπισκέψεως», τοῦ παραδόξου τούτου κράματος ἐθνισμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, παρωδίας καὶ ποιήσεως, ἀλληγορίας καὶ σατύρας, αἰσθήματος καὶ φαντασμαγορίας, ἀνομοιοκαταλήκτων ἰκμῶν καὶ πλουσιωτάτων ὁμοιοκαταληξιῶν. Τὸν αὐτὸν τύπον φέρουσι καὶ τὰ διηγήματα αὐτοῦ, τῶν ὁποίων τὰ πρόσωπα κινουῦνται καὶ ζῶσιν ἐν Κεφαλληνίᾳ καὶ ἐν Ἰνδικῇ, ἐν τῇ Σπάρτῃ τοῦ μεσαίωνα, ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀλγερίᾳ, ἐν ξηρᾷ καὶ ἐν θαλάσῃ, ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὑπὸ τὴν γῆν, καὶ οὐκ οἶδαμεν ποῦ ἀλλοχοῦ. Οὐδαμοῦ δ' ἄλλοθι καθαρώτερον διαφαίνεται ὁ ἐν τῷ κ. Ῥαγκαβῇ πολυμαθὴς καὶ ποιητὴς καὶ ἀρχαιοφίλος καὶ καλλιτέχνης, ὁ φιλόκοσμος καὶ ὁ διπλωμάτης, ὁ «πολλῶν ἰδῶν ἄσπρα καὶ νόον γνούς», ὡς ἐν τοῖς «Διηγήμασιν» αὐτοῦ, τῶν ὁποίων ἡ καταφανεστέρα ἔλλειψις εἶνε, ὅτι ἐπίδεικνύουσι συναγῶς εἰς τὸν ἀναγκνώστην ἥρωα καὶ ἡρωίδας, παντὸς φύλου, τάξεως καὶ ἀναπτύξεως, οἵτινες ὁμιλοῦσιν ὑπὲρ τὸ δέον τὴν γλῶσσαν. . . αὐτοῦ τοῦ κ. Ῥαγκαβῆ.

Ἄλλ' ὁ κ. Ῥαγκαβῆς ἐν τοῖς κλάδοις τῶν ἔργων αὐτοῦ φωρᾷ-

ται μᾶλλον καλλιτέγνης ἐν τῇ διατυπώσει ἢ ποιητῆς ἐν τῇ οὐσίᾳ. Διατίθησι πλοῦτον καὶ ἀφρονίαν ῥυθμῶν καὶ ὄρμονιων ἢ ἰδεῶν καὶ αἰσθημάτων πρωτοτυπίαν. Εἰς τῶν ἐπιζητοτέρων αὐτοῦ τίτλων παρὰ τῇ ἡμετέρᾳ φιλολογίᾳ εἶνε ἢ ἐν αὐτῇ εἰσγωγή καινῶν ῥυθμῶν καὶ μέτρων καὶ ἢ ἐν τῇ νεωτέρᾳ ἡμῶν ποιήσει μεταφορὰ τῆς ἀρχαίας προσωδίας. Χάριν τοῦ τελευταίου τούτου ἐπεχείρησε τὰς μεταφορὰς τῶν ἀρχαίων δραμάτων, καὶ χάριν αὐτοῦ συνέθηκε τὸν ἀριστοφάνειον «Γάμον τοῦ Κουτρούλη». Ἄν ἢ ἐν λόγῳ κωμῳδία εἶνε πλήρης σατυρικοῦ ἄλατος καὶ δηχτικῶν ὑκαινιγμῶν μὴ ὑπολογίσητε τούτο εἰς βῆρος τοῦ ποιήσαντος! Ὁ κ. Ῥαγκαβῆς γράφων τὸν «Γάμον τοῦ Κουτρούλη» δὲν ὠνειροπόλει δάφνας κωμωδοποιοῦ, ἀλλ' ἐπελαμβάνετο, ἀπλούστατα, νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἢ ἀρχαία μετρικὴ κατ' οὐδὲν σχεδὸν διαφέρει τῆς ἡμετέρας. «Ἡ μετρικὴ ἀλήθεια, ἐξομολογεῖται αὐτὸς ὁ ποιητῆς, εἶνε ἢ μόνη ἢν ἢ παρούσα κωμῳδία ἐπιζητεῖ, ἂν δ' ἐπέτυχε καὶ τινα πολιτικὴν ἢ κοινωνικὴν, κατὰ σύμπτωσιν, εἶνε ὡς ἐκ περισοῦ!» Ἀστειότατον δ' εἶνε ὅτι ὁ «Γοργὸς Ἰέραξ», ποίημα ἀδελφόν τοῦ «Διονύσου πλοῦ», κατὰ τὸ κάλλος τοῦ ῥυθμοῦ καὶ τοῦ εἶδους τὸ τέλειον, ὑπέβληθὲν εἰς τὸν Βουτσιναιῶν ποιητικὸν ἀγῶνα δὲν ἤξιώθη τοῦ γέρατος «διὰ τὴν ἀτυχή—κατὰ τὸν κ. εἰσήγητήν—ἐκλογὴν τῶν ῥυθμῶν», καὶ δι' ἄλλους τινὰς λόγους, τῶν ὁποίων ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ κ. Ῥαγκαβῆ ἐν τῷ δευτέρῳ τόμῳ τῶν Ἀπάντων τοῦ γενομένη ἀνασκευὴ εἶνε ἐν ἐπιτεκμήριον τοῦ ἀμέτρου πνεύματος αὐτοῦ. Ἀτυχῆς ἐκλογεὺς τῶν ὀρθῶν ὁ εὐρυθμώτατος τῶν Ἑλλήνων μουσικῶν, ἀφ' ἧς ἢ Ἑλλάς ἀνέδου ἀπὸ τοῦ βυθεῦ τῆς ἀνυπαρξίας!

Ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ῥαγκαβῆ ἐξοικονίζονται πᾶσαι αἱ φάσεις, ἅς ὑπέστη ἢ νεωτέρα ἐλληνικὴ φιλολογία. Ἰδίᾳ δὲ ἢ ποιήσις, ἀφ' ἧς συνεστήθη τὸ ἐλληνικὸν βασίλειον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. «Πολλὰ τῶν ποιημάτων μου—ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ ποιητῆς ἐν εἰλικρινεῖα—εἶνε ἢ ἀντανάκλασις τῶν σκέψεων, ἢ ἐνίοτε ἴσως καὶ τῆς ἀσκεψίας τῶν χρόνων κατ' οὐς ἐγράφησαν.» Ὁ Ἀλεξάνδρος Ῥαγκαβῆς, μόνος ἐπιζῶν ἐκ τῆς πρώτης μετὰ τὴν ἐπανάστασιν γενεᾶς τῶν ἀειμνήστων λογίων καὶ ποιητῶν ἡμῶν, ἐπέτρεπε παρ' ἡμῖν θέσιν πκτροιάρχου τῶν νέων ἐλληνικῶν γραμμάτων. Προσθύτης ἤδη, ἀλλ' ἀκμαῖος ἔτι τὸ σῶμα καὶ τὴν διάνοιαν, ἐπανερχεταί εἰς ἕδρανος προσφορώτερον εἰς τὸν προσωρισμὸν αὐτοῦ. Νέας ὑπηρεσίας ἀναμενουσιν ἀκόμη παρ' αὐτοῦ τὰ γράμματα καὶ νέας ἀφορμὰς ἐκτιμῆσεως αἱ παρ' ἡμῖν λογοτέχναι καὶ ποιηταί.